

Visst blir det bättre men det går väldigt långsamt

Lantarbetare är en av de mest utsatta grupperna i det sydafrikanska samhället. 15 år efter apartheids fall kämpar de fortfarande mot arbetsgivarna som förvägrar dem deras rättigheter. Nu organiserar de sig.

DE KOMMUNALA ORGAN SOM SKA driva lantarbetarnas frågor har ännu inte tillräcklig kapacitet eller vilja. Därför har *Eastern Cape Agricultural Research Project*, ECARP, satsat på att ge lantarbetare möjlighet att organisera sig för att stärka sin ställning. Anställda på farmar i regionen bildar kommittéer som gör deras röster starkare.

– Vi träffas en gång i månaden. Om någon av oss inte är nöjd med något, tar vi upp det till diskussion. Sedan presenterar vi det för arbetsgivaren och kräver någon form av förändring, säger Elliot Lawu, som arbetar på gården Glendawen med att odla grönsaker och gräs till djurfoder.

– Den lokala myndighet som ska arbeta med lantarbetarfrågor gör ingenting för att förbättra för oss. De kanske skickar en inspektör, men det händer aldrig något efter ett besök, berättar Mtutuzeli Dayimmani, som arbetar på Rassorti Farm.

Detta bekräftas också i undersökningen "Bridging the Gap" (2008) som bland annat tittade på vilka strukturer som påverkar lantarbetarnas möjligheter till utveckling. I den slås fast att varken kommunala strukturer eller lokala departement har tillräcklig kapacitet eller kompetens för att klara att driva lantformsfrågor. Inte heller frågor som rör arbetsförhållanden. Dessutom klarar man inte av att erbjuda sociala säkerhetssystem för arbetarna.

ELLIOT LAWU OCH MTUTUZELI DAYIMMANI är några av de lantarbetare vi träffar på ECARPs kontor i Grahamstown. Helst hade vi velat träffa dem på någon gård, men ägarna vägrar oss tillträde. Kanske vill de inte visa hur arbetarna har det. Trots detta är Elliot Lawu och hans kollegor relativt positiva. Sedan de började organisera sig med hjälp av ECARP i mitten av nittio-talet har det hänt mycket.

Hittills har frågor om löner stått högt på dagordningen. Tidigare kunde de få avdrag på lönen för bostad och få lägre lön än

den fastställda minimilönen på 1 090 rand (ungefär 1 000 kronor). Nu får de lika med eller mer än minimilönen och inga avdrag för bostad. Arbetsgivarna har börjat följa de statligt fastställda minimilönerna och de har svårt att komma undan om de försöker betala mindre. En del höjer lönerna innan minimilönen går upp för att visa sin goda vilja.

I VISSA KOMMITTÉER TAR LANTARBETARNA upp problemen med transport för skolbarnen. Många lantarbetare bor med hela sin familj på den farm där de arbetar och ofta är det långt till

Mtutuzeli Dayimmani.

Foto: Johannes Berndalen

skolan för barnen. Ägaren till gården har enligt lagen skyldighet att ordna skoltransport, men ibland ställer de ändå inte upp med den hjälpen.

Andra frågor som kommer upp är standarden på bostäderna. Enligt en undersökning från ECARP, där 608 farmarbetare intervjuades, visade det sig att 65 procent inte hade toaletter, 84 procent hade ingen el och 86 procent hade inte säker tillgång till rent vatten. Bara elva procent hade tillgång till vatten, el och toalett samt ett öppningsbart fönster.

Som regel är det farmägaren som äger lantarbetarnas bostäder och som också ansvarar för skötseln. På farmen där Elliot Lawu arbetar finns vattentoaletter, men det finns inget vatten i dem. Han och kollegan Zonwabele Booi har tagit upp frågan i sin kommitté och hoppas att problemet snart ska vara löst. Men farmägaren är inte alltid så lätt att komma överens med. Ibland kan det vara svårt att få till stånd förändringar.

– Det är vanligt att arbetsgivaren säger ”men så har vi aldrig gjort förr”. Ofta vill de leva på samma sätt som deras föräldrar

gjorde, säger Elliot Lawu.

På Rassorti Farm arbetar och lever Mtutuzeli Dayimmani med sin familj. Tidigare arbetade hans pappa på samma farm, och han har sett många förändringar genom åren.

– Förr levde vi ett sämre liv. Då fick vi dela vatten med djuren. Vi hade inga toaletter och ingen el. Sedan vi började organisera oss har vi fått mycket bättre levnadsstandard, berättar han.

RASSORTI FARM HAR LÄNGE VARIT en boskapsfarm, men nu säljs djuren. Som på många andra gårdar i närheten läggs verksamheten om, från djurproduktion till jakt för turister. De lantarbetare vi intervjuar är överens om att detta är ett problem. Arbetarna har brukat jorden och fött upp boskap i generationer och de ser ett värde i att fortsätta leva som jordbrukare eller boskapsuppfödare. Det handlar om matsäkerhet, inte bara för lantarbetarna på gården, utan för Sydafrika i stort.

Mtutuzeli Dayimmani på Rassorti Farm har egna djur på farmen. De får han behålla trots att ägarna går över till turistverksamhet.

– Jag har tur som får behålla mina djur. Det är ett vanligt problem att de bönder som lägger om till jakt inte tillåter sina arbetare att ha egna djur.

På Glendawen, där Elliot Lawu bor och arbetar, finns sedan länge ett förbud för de anställda att hålla djur.

– Ägaren säger att vi inte får ha djur för att det var så på hans pappas tid. Vi får inte ens ha en hund, säger han.

– Försöker vi ta upp frågan säger bara ägaren att vi kan flytta till en annan gård om det inte passar, säger Zonwabele Booi.

LANTARBETARNA ÄR ÖVERENS om att förbudet mot djur skapar fattigdom. Enligt dem är anledningen till förbudet att farmägaren vill sälja så mycket som möjligt av sina egna produkter till de anställda.

När de istället har egna djur innebär det en stabilare hushållsekonomi.

– Behöver man pengar står man inte på bar backe. Då kan man slakta en get och sälja den, säger Mtutuzeli Dayimmani.

Han tillhör de privilegierade, hans kor ger mer än tillräckligt med mjölk, så han behöver inte köpa av sin arbetsgivare. Sedan

han började samarbeta med ECARP känner han sig också starkare och vet sina rättigheter.

– Nu vet jag att min arbetsgivare inte bara kan sparka mig från gården. Om han skulle göra det nu stämmer jag honom, säger han.

FÖR MÅNGA LANTARBETARE är drömmen att ta över den gård de arbetar på, men landreformsarbetet går långsamt i Sydafrika och bygger på att det inte bara finns en villig köpare utan också en villig säljare.

– Nu har vi haft demokrati i 14 år, och det finns möjligheter att ta över en farm, men det är bara inför ett val som regeringen lovar att snabba upp landreformen. Jag litar inte på regeringen, suckar Mtutuzeli Dayimmani.

I år är det val i Sydafrika och han ska lägga sin röst med försiktighet. Han tycker att det är en intressant situation i dag med den nya oppositionen.

Elliot Lawu menar att när väl lantarbetare får ta över en gård sker själva övertagandet alltför snabbt.

– När en gård tas över ger regeringen lantarbetarna inte tillräckligt med tid för att få den lönsam. Tre år är vanligt. Det går inte. Det tar längre tid än så, säger han.

PÅ GÅRDEN GRYSGIFT ARBETAR Nolifisi Cane som städare i ägarens hus. Om hon fick som hon ville skulle hennes familj ta över gården och arbeta med kommersiellt jordbruk i kombination med andra jobb.

– Det tror jag alla här vill. Några i familjen kan ägna sig åt det kommersiella jordbruket. Det skulle ge möjlighet för andra att läsa på universitetet. Utbildning kan både leda till helt andra jobb och hjälpa jordbruket om någon till exempel läser till agronom, säger Nolifisi Cane.

**JOHANNES BERNDALEN
MARI DAHL ADOLFSSON**

Nolifisi Cane.

Foto: Mari Dahl Adolfsson

Fakta om lantarbetare i Sydafrika

Det finns en miljon lantarbetare och cirka 13 300 farmägare. Sex miljoner människor är beroende av de en miljon jobben. 2,9 miljoner bor på kommersiella farmar. 33 procent av lantarbetarna har ingen formell utbildning. Lönerna är de lägsta i den formella sektorn. Medelinkomst: 544 rand (cirka 500 kronor). Lantarbetare har den lägsta läskunnigheten i landet.

Lantarbetarna får generellt ingen ersättning för övertid. Vissa lantarbetare får ingen årlig semester. Många farmar låter barn under 14 år arbeta. Få kvinnor får betald föräldraledighet. Bara ett av fyra barn på farmarna har mat säkrad, nästan en tredjedel riskerar att gå hungriga.

Källa: ECARP, 2008